

Replik til anmeldelse af Laurids Skaus brevveksling

(Fortid og Nutid, 1972, s. 184–186).

Harald Jørgensens iøvrigt positive anmeldelse af min udgivelse af Laurids Skaus brevveksling slutter med en anke over personregistret: »Det forekommer en smule besynderligt, at ikke alle personer, der nævnes i personregistret, er identificeret«, og som eksempel anføres: »Hvem er William Walker Stockfleth?« hvorefter det fastslås: »Der kunne nok være anvendt mere stringens ved personregistrets udarbejdelse«.

Ovenstående anke ville næppe være skrevet, dersom anmelderen havde set mine generelle bemærkninger til navneregistret side 911. Der står her: »De korte biografiske oplysninger findes kun tilføjet de personnavne, der *ikke* er omtalt i *Skau Kbh.* Hvor personnavnet er anført uden tilføjelse, må nærmere oplysninger derfor søges i navneregistret i *Skau Kbh.*, s. 696–726. I øvrigt henvises til de generelle retningslinjer, der er meddelt i *Skau Kbh.*, S.696«.

De to brevudgaver, Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København (1966) og Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland (1970), er derfor at opfatte som en enhed i tre bind.

De noget besværlige titler skyldes udelukkende usikkerheden med hensyn til at få arbejdet med brevenes udgivelse gennemført. Udgivelsen fandt derfor sted i to tempi.

H. V. Gregersen

Genoptrykte amtsbeskrivelser

BIDRAG TIL KUNDSKAB OM DE DANSKE PROVINDSERS NUVÆRENDE TILSTAND I OEKONOMISK HENSEENDE. *Ribe Amt, ved C. Dalgas (1830) 231 s. Indb. 17,25 kr. Viborg Amt, ved St. St. Blicher (1839), 227 s. Indb. 32,55 kr. Reprografisk genudgivet af Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger (1972 og 1973). Exp. Erhvervsarkivet Aarhus.*

I årene mellem 1826 og 1844 udkom en serie skrifter: »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende«, måske bedre kendt som Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelser, i alt 19 bind, et for hver af amterne i kongeriget. Det blev hurtigt et meget benyttet kilde-skrift, der findes citeret eller udnyttet i så at sige alle fremstillinger af sociale, økonomiske eller landbrugsmæssige forhold i første halvdel af det 19. århundrede. Det siger også noget om amtsbeskrivelsernes betydning, at Landhusholdningsselskabet ved århundredets slutning søgte at skabe en ajourført fremstilling ved J. B. Krarup: »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling fra 1835 indtil Nuti-

den«, der fremkom i 6 bind – afsluttet af S. C. A. Tuxen – og som skulle føre skildringen af dansk landbrug i de forskellige egne frem til ca. 1890–95. Krarups arbejde har aldrig fået den betydning som kildeskrift, som amtsbeskrivelserne snart opnåede. Officiel og privat statistik vedrørende landbrugets udvikling var nu lettere tilgængelig, og mange af erhvervets funktioner udfoldede sig nu indenfor organisationslivets rammer, hvilket naturligt bidrog til at formidle oplysninger i langt bredere omfang end tidligere.

Men det var netop savnet af konkrete oplysninger og systematisk indsamlet viden om landbruget, der var årsagen til amtsbeskrivelsernes fremkomst. Ganske vist var Rentekammeret begyndt at tilvejebringe regelmæssige opgørelser over høstens udfald, men siden Gregers Begtrup's beskrivelse af agerdyrkingen i Danmark – der udkom fra 1803–1812 – var der ikke fremlagt bearbejdede oplysninger om landbrugserhvervets udvikling i bredere sammenhæng. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab tog derfor i 1820 initiativet til, ud fra 29 spørgsmål, der omfattede de fleste relevante forhold vedrørende det daværende landbosamfund, at skabe en beskrivelse af landbruget i det danske kongerige. Som ovenfor anført forløb der 18 år fra fremkomsten af det første (Vejle) til sidste bind (Holbæk), og det måtte naturligvis sætte sit præg på fremstillingen. I 1826 stod man midt i »landbrugskrisen«, mens landbruget i 1844 var på vej mod bedre tider, som imidlertid indebar nye konflikter af social og politisk karakter. De 29 spørgsmål gav en fælles disposition, men ligesom man ikke kunne dirigere forfatterens meninger, kunne man heller ikke bestemme deres skrivelyst – Skanderborg amt fik 749 sider, naboamtet, Århus, blot 64! En forstmand som skovrider Sarauw (Frederiksborg) giver skovene en grundig behandling, mens St. St. Blicher i sin skildring af Viborg amt – det mest kendte bind i serien – ikke uventet meddeler adskillige af de folkløriske og folkepsykologiske iagttagelser, han udnyttede i sin digtning.

Forfatterne tilhørte generationen af landøkonomer efter de store landboreformer – den yngste var Th. Hasle (Holbæk), der var født så sent som i 1812. Af de 15 forfattere var 4 præster, som således videreførte forrige årtiers gavnelyste og aktive præstetype. Det er karakteristisk, at da J. P. Mynster omkring 1840 visiterede sit stift, tiltalte han hverken af Lütken i Mern, der beskrev Præstø amt, eller af Duus i Vemmelev, der i 1840 udsendte bindet om Sorø – de tilhørte begge en ældre type gejstlige end den, Mynster foretrak. To af forfatterne lagde deres hovedindsats som praktiske landbrugere, mens C. Dalgas – der forfattede ikke mindre end tre bind – og Hoffman Bang tilligemed var landøkonomiske skribenter. Blandt forfatterne var desuden to universitetsprofessorer, 1 kgl. skovrider og 1 officer. To var embedsmænd, mens J. P. Schythe i Horsens, der stod for den omfangsrige beskrivelse af Skanderborg amt, var industridrivende.

Beskrivelsen af Ribe amt skyldes C. Dalgas (1787–1870), der i 1826 havde åbnet serien med Vejle og i 1837 bidrog med Svendborg amt. Han havde fået en grundig landbrugsuddannelse, bl. a. gennem rejser i udlandet, og skrev adskilligt

landøkonomiske spørgsmål vedrørende. Dalgas boede på en proprietærgård nær Vejle, og hans udgangspunkt for skildringen af det vestjyske amt blev en rejse omkring i det vidtstrakte område, hvor han knyttede en række forbindelser til lokale landmænd, ikke mindst præster, hvis indberetninger udgør grundlaget for hans skildring. Dalgas' beskrivelse af Ribe amt er i henseende til omfang, opbygning og indtrængen i emnet nær gennemsnittet i serien. Uden store svinkeærinder i sprog eller stofvalg giver Dalgas en veldokumenteret skildring af landbruget i det sydvestlige Jylland i den første trediedel af forrige århundrede.

Med de nye reproduktionsmetoder er genoptryk af ældre litteratur og kildeudgaver blevet økonomisk overkommeligt, og man kan vanskelig tænke sig bedre emne end amtsbeskrivelserne. Enkeltvis eller samlet er disse skrifter noget nær ubetalelige, når de en enkelt gang dukker op i antikvarier og på auktioner, og når optrykket kan udføres i så høj bogmæssig standard og til så overkommelig en pris – det er den pris, man nu betaler for »billigbøger« – må man glæde sig over initiativet og håbe, at vi snart får nye bind i serien at se.

Det næste bind i rækken af genudgivelserne af Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelser blev Blichers skildring af Viborg amt fra 1839, et af de sidste bind i rækken. Det var oprindeligt bestemt, at digterpræsten skulle behandle både Viborg og Skanderborg amter, men manuskriptet til det sidste blev ikke antaget og kendes ikke. Forholdet til selskabet var således ikke det bedste, især Collin var kritisk stemt overfor Blichers arbejde, og det har medført en lang række noter til forfatterens tekst, hvor selskabet, der lod en botaniker og en landøkonom gennemgå manuskriptet, kommer med tilføjelser eller – som det hyppigst sker – rettelser og afstandstagen fra Blichers oplysninger og synspunkter. Efter at Blicher således har prist Jyllands »vidtstrakte Heder, Moser og Kjær« bemærker Landhusholdningsselskabets note: »Er det Forfatterens Mening, at Jyllands Heder, Moser og Kjær længe maae forblive i den Tilstand, hvori de nu findes, da er der vist ikke mange, der dele dette Ønske med ham«.

Som alle forfatterne af amtsbeskrivelserne var Blicher bundet af de 29 spørgsmål, selv om han et par gange søger at smutte uden om dispositionen. Det er et bind, hvor der er betydelig forskel på de enkelte afsnits værdi, alt efter Blichers optagethed af emnet. Spørgsmål nr. 23 om husflidens fremgang giver anledning til en levende skildring af uldbinderiet. Blichers beskrivelse af Viborg amt er en af de mest »sete« af amtsbeskrivelserne – forfatterens erindringer, oplevelser og egne indtryk optræder overalt i skildringen, i modsætning til så mange af forfatterne til andre bind, der tilstræber en objektiv og refererende fremstilling. Sæd og skik blandt bondestanden, meninger og fordomme hos almuen spiller i Blichers bind langt større rolle end den præcise gengivelse af fremtrædende landmænds indretninger til agerbrugets fremme. Og det er naturligvis disse oplysninger, der gør Blichers behandling af Viborg amt til – så langt fra at være den sagligt bedste – så dog et af de interessanteste bind i rækken af amtsbeskrivelserne.

Claus Bjørn